טז: ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה

ותוקעים ומריעין בשחרן עומדין. תימה הא קעבר משום כל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר הא אמרינן בסוף רלוהו ר"ל (לקמן דף כח: וסס) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאילו מתרמי ליה לברוכי ה"ג לו מתרמי ליה לברוכי הדר מברך להו ה"ג לו דאין שייך כל תוסיף בעשיית מצוה אחת ג' פעמים כגון הן אם מברך ומחזר ומברך אותו לבור עצמו או נוטל לולב ומחזר ונוטל וכן תוקע ומחזר ותוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ג' פעמים אין זה כל תוסיף: **כדי לערבב את השמן.** פירש בערוך [כדאיתא בירושלמי בלא המות לגלח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קל שיפורא דזמנא חדא בהיל ולא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פגאי למעבד קטגוריא: **שאין** תוקעין בתחלתה. מפרש בהלכות גדולות לאו דמיקלע בשמתא אלא דאתיליד אוקמא: **שרשה** בתחלתה. שמתוך שיראלוים רשים לגם שכר ומרחמים עליהם מן השמים:

ועיון תפלה. אומר ר"ת עיון תפלה דהכא כי הוה דגט פשוט (כ"ב דף קפד: וסס) דג' דברים אין אדם יוצא מהן בכל יום וקא משיב עיון תפלה כלומר שאין מכוין לבו בתפלתו כדאמר בירושלמי דברכות פרק היה קורא (ה"ב) א"ר חייא רבא מן יומא לא כוונית אלא חד זמן בעית מכוונת והכהרית בלבי ואמרי מאן עלן קומוי מלכא קדמוי אלקפטא או ריש גלותא שמואל אמר אנא מנית פרחייא ר' בון בר חייא אמר אנא מנית מנית דומסית א"ר מנא מחזיק אנא טיבו לגרשיה דכי מטי למודים הוה כרע מגרמיה ומתון שאדם מתפלל ואין מתכוין לבו עדיותיו נזכרין ומיהו לא יתכן לפרש כן כלל אלא (ג)אדרבה מייבי במתאמן לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת כי ההיא דפ' אין עומדין (ברכות דף לב:) המתרפה בתפלתו ומעיין כדמוכח בריש הרואה (שם דף מד:) דאמר רב יהודה אמר רב ג' דברים מאריכים ימיו של אדם וחשיב המתרפה בתפלתו ופריך למימרא דמעליותא היא והא א"ר חייא בר אנא המתרפה בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב כלומר מעיין בה אומר בלבו שיעשו בקשתו לפי שהתפלל בכוונה ובא לידי כאב לב שאין בקשתו נעשית תוחלת לשון תפלה ומלשון ויחל משה (שמות לב) וא"ר יצחק (שם דף נה.) שלשה דברים מזכירים עוונותיו של אדם עיון תפלה שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו ונראה מה הם ומשני הא דמעיין בה הא דלא מעיין והשתא הוו כל הני שלשה דברים מענין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר מוסר דין על תכיריו שבוטח שיעשה תכיריו על ידי[ה]:

ונחתמין לאלתר לחיים. מדקא חשיב כיוונים משמע דלדיקים [ב] קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעוונותיו מרובים ופעמים הלדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז) דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט: וסס) מי שזכיותיו מרובין מעוונותיו דומה כמי שנקרב את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת ומי שעוונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא מיסר אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי לדיקים חיים כלומר למי שהעולם הבא: **ליום** הדין. כשיהיו הנחתים כדמוכח קרא ואע"פ שבכר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכה לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם ויש שבכר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו: **ועליהם**

כדי לערבב. אלא יתקעו. כשישמע ישראל מתבבין את המלות מסתתמין דברין: **שרשה בתחלתה.** שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפלה בענין שנאמר תחנונים יבכר רם (משלי יח): **של אותה שעה.** ואפ"י הוא עתיד להרשע לאחר זמן: **שנאמר כאשר הוא שם.** ומלינו בברכות רבה[ה] אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו כאשר שנא' (ישעיה כא) משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים שהיו מוליאין לקראת הגולים מיני מלוחים ומודות נפוחים וכו' כלאיתא התם[ו] אמר להם השעה לדיק הוא או רשע אמרו לו לדיק אמר להם כאשר הוא שם איני דן את העולם אלא כשעתו: **קיר נטוי.** ועובר תחתיו מזכיר עוונותיו שאומר כלום ראוי זה לעשות לו נס ומתוך כך ראוי הוא נבדק: **ועיון תפלה.** קומץ על תפלתו (ז) שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו: **מוסר דין.** כמו יפשוט ר' ביני וביניך (בראשית טז) אומרים כלום ראוי הוא שיענש מכירו על ידו: **ויבא אברהם וגו'.** הוא קבר אותה: **שיוי מעשה.** שב מרעתו: **וכנכלתם לא תגעו.** ובגדל משמעי קרא כדמפרש ואזיל לקמיה בברייתא: **שלשה ספרים.** ספרי זכרון של מעשה הבריות: **ליום הדין.** כשימיו המתים: **רשעים גמורים.** רוכם עוונות: **בינוניים.** מחלה על מחלה: ומצפצפים

ותוקעין ומריעין כשחרן עומדין בשמן עוונותיו תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה מ"ט דלא איערבב שמן וא"ר יצחק כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנא' [1]מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית [2]סופה שיש לה אחרית וא"ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [3]כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם וא"ר יצחק [4]ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם אלו הן [5]קיר נטוי [6]ועיון תפלה [7]ומוסר דין על חבירו דא"ר [8](אבין) [9]כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנאמר [10]ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכתיב [11]ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה [12]א"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן [13]צדקה [14]צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב [15]וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב [16]ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם שינוי השם דכתיב [17]שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה [18]וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב [19]וירא האלהים את מעשיהם כי סרו מדרכם הרעה [20]וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה וי"א אף שינוי מקום דכתיב [21]ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דא"י הוא דאהניא ליה [22]וא"ר יצחק [23]חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר [24]מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל וא"ר יצחק [25]חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר [26]ובנבלתם לא תגעו תניא נמי הכי ובנבלתם לא תגעו [27]יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר [28]אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן מוזהרין בני ישראל אין מוזהרין והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין ישראלים אינן מוזהרין טומאה קלה לא כל שכן אלא מה ת"ל ובנבלתם לא תגעו ברגל א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה א"ר אבין מאי קרא [29]ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ימחו מספר זה ספרן של רשעים גמורין חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינוניים ר"נ בר יצחק אמר מהכא [30]ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת מחני נא זה ספרן של רשעים מספרך זה ספרן של צדיקים אשר כתבת זה ספרן של בינוניים [31]תניא ב"ש אומרים [32]ג' כתות הן ליום הדין אחת של צדיקים גמורין ואחת של רשעים גמורין ואחת של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם שנאמר [33]ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם: ומצפצפין

מעוונותיו של אדם עיון תפלה שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו ונראה מה הם ומשני הא דמעיין בה הא דלא מעיין והשתא הוו כל הני שלשה דברים מענין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר מוסר דין על תכיריו שבוטח שיעשה תכיריו על ידי[ה]:

ונחתמין לאלתר לחיים. מדקא חשיב כיוונים משמע דלדיקים [ב] קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעוונותיו מרובים ופעמים הלדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז) דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט: וסס) מי שזכיותיו מרובין מעוונותיו דומה כמי שנקרב את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת ומי שעוונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא מיסר אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי לדיקים חיים כלומר למי שהעולם הבא: **ליום** הדין. כשיהיו הנחתים כדמוכח קרא ואע"פ שבכר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכה לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם ויש שבכר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו: **ועליהם**

מכלל דבחדש ושבת חייב. [6]ואקשינן והא ברגל אמרתי. ופרקינן אם רבו שרוי במקום קרוב לו, חייב להקביל פניו בכל חדש ושבת, ואם הוא במקום רחוק חייב להקביל ברגל. **כתיב** אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם וגו', מלמד כי הכהנים הוזהרו שלא להיטמות ולא ישראל. ואפי' הכהנים לא הוזהרו אלא בטומאת מת שהיא חמורה, אבל בטומאה קלה לא הוזהרו, שאילו הוזהרו בטומאה קלה היה לומרא (מ)פרש להם אזהרה בטומאה קלה, וכל שכן בטומאה חמורה, אלא ודאי מדכתיב אזהרתם בטומאת מת שהיא חמורה, בטומאה קלה לא הוזהרו, ואם הכהנים לא הוזהרו בטומאה קלה לא חזמר ישראל. ומה ת"ל הנכנלתם לא תגעו, אלא ש"מ שכל ישראל הוזהרו להיזהר אפי' מטומאה קלה. מיכן אמרו חכמים שחייבין ישראל לבהר עצמם ברגל בבואם לראות לפני ה'. א"ר יוחנן ג' ספרים נפתחין בראש שנה, אחד של צדיקים גמורים, וכיון נכתבין לאלתר לחיים. ואחד של רשעים גמורין, נכתבין לאלתר למיתה. ואחד של בינונים, תלוי מראש שנה עד יום הכפורים, זכו ועשו תשובה נכתבין לחיים, לא זכו לעשות תשובה נכתבים למיתה. א"ר אבין מאי קרא ימחו מספר חיים. כלומר אפי' היו צדיקים ונכתבו לחיים וחזרו לרשעות, ימחו מאותו הספר של חיים שנכתבו בכלל הספר של צדיקים, ועם צדיקים מהם אל יכתבו, זה ספר בינונים, אילו יכתבו בספר המחרוים ויהן הרשעים. תניא בית שמאי אומרים ג' ביתות ליום הדין כול, עד

עין משפט נר מצוה

פח א סמג עשין מב וטוש"ע סי' תקפה:
ב [מיי' פ"ב מהלכות תלמוד הלכה יג]:
ג [טוש"ע ח"מ סימן לח סעיף ה]:
ד [שו"ע ח"מ סימן תכב סעיף ג בהגה"ה]:
סט ה מיי' פ"ב מהל' תשובה הלי' ד' סמג עשין עז טור ש"ע י"ד סי' רמז סעיף ד:
צ ו מיי' וסמג שם טוש"ע י"ד סי' שלה סעיף י בהגה"ה:
צא ז מיי' פ"ה מהלי' ת"ת הלי' ז:
צב ח ט מיי' פי"ז מהל' טומאת אוכלין הלי' ט י סמג עשין רמז:
צג י מיי' פ"ג מהל' תשובה הלי' ג סמג עשין נח:
צד כ מיי' שם הלי' ה:

הגהות הב"ח

(א) ש"ל ד"ה ויעין תפלה וכו' תפלה דבטוח שתהא: (ב) תוס' ד"ה ונחתמין וכו' משמע דלדיקים גמורים קרי למי וכו' ולרשעי לחיים כל"ל ותיבת גמורים נמחק:

גליון הש"ס

גמ' וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין וכו'. עתו' הלא"ם סוף פלג ז' הכיא הגיסמא ג' דברים מבעלין הגזרה וכו' אף שיטי הסס: תוס' ד"ה ליום הדין בו' לחיי העולם הבא שהיא קיים לעולם. עי' תוס' חיים ריש פ' י"ל דמנהדרין:

מוסף רש"י

ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם. שעל ידיהן מפשפשין במעשי לומר בוטח זה מזכיותי, נראה מה הם (ברכות נה:). קיר נטוי. מקום סכנה (שם). מוסר דין. בוטח הוא מזכיותיו שאמרו יהיה נענש על ידי (שם). מדוע את הולכת אליו. בעלה של שונמית אמר לה כשאמרה לו אלכה ואחזור עד לים האלהים ואשובה (מוכה כג:).

רבינו חננאל

ותוקעין ומריעין כשחרן עומדין כדי לערבב השמן. פי' כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ אחד אשר פידה נרדת שחת. כן יש מלאך משטין, ומכוונין ישראל את ליבם ואומרים שמא יעכור משטין עלינו, נדקדק במצות, ומאחר שרואה המשטין שמתכבין המצות מושב ומעומד, כאלו מתעכב מלהשטין. פירי למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב את השמן. (יומא) [ומאין עירבוביא דשמן קל מערבביה, אלא כתי' בירושי' בלא המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. כי שמע שמן קל שופרא דזמנא חדא בהיל ולא בהיל, וכי תניין ליה אמר, וודאי הוא שופרא ד'תקע בשופר גדול מטיא זמניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פגאי למעבד קטיגוריא. ומיכן אני למדין דבעינן תלתין בעמידה כמו תלתין בישיבה. והלין דמחברין ועבדין תלתין כד יתבי, ותלתין בלחש ותלתין על הסדר. בירושל' כתב מאה פעיות פעתה אמיה דסיסרא. ואילין עשר (אי) אינון כשגומרין כל התפלה קל תקועיא דיחידאה מתבעי למחוי עשרה תשר"ת תשר"ת תרי"ת והן מאה. א"ר יצחק אין דנין לאדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר [כי] שמע אלהים (את) [אל] קול הנער באשר הוא שם. וא"ש שנלוי וידוע כי כשיגיעל יצא להרבות רעה. ירושל'מין ר' יהושע בן לוי אמר מהאי קרא אם זך וישר היית אין כתיב, אלא אם [זך] וישר אתה, עכשיו. ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי ליפול. כלומר רעוע, והולך זה ויושב תחתיו, סומך בזכיותיו להינצל. וכן המעיין בתפילה שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתה. וכן המוסר דין על חבירו, כלומר אני צדיק ומוסר דינו להיפרע ממך. אלו כולן מזכירין עונותיו של אדם. שאומרים לפניו מה זכיותיו של זה שעושה כך. והלא יש בידו עון כך וכך. ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן צדקה שנאמר וצדקה תציל ממות. צעקה שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. שנוי השם דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן. שנוי מעשה שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ויש אומרים אף שנוי מקום שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וגו', והדר ואעשך לגוי גדול. ואידך זכו. חייב אדם להקביל

תורה אור השלם

1. ארץ אשר יי אלהיך דרש אתה תמיד עיני יי אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:
דברים יא יב
2. וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם:
בראשית כא יז
3. ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט יי ביני וביניך:
בראשית טז ה
4. והמות שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה:
בראשית כג ב
5. לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות:
משלי י ב
6. ויצעקו אל יי בצר להם וממצוקותיהם יוציאם:
תהלים קז כח
7. ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: בראשית יז טו
8. וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה: יונה ג י
9. וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה: יונה ג י
10. ויאמר יי אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך:
בראשית יב א
11. ויאמר מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת והאנוך שלום:
מלכים ב ד כג
12. מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם: ויקרא יא ח
13. ויאמר יי אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו: ויקרא כא א
14. ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו:
תהלים סט כט
15. ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת:
שמות לב לב
16. ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם:
דניאל יב ב

רבינו חננאל (המשך)

פני רבו ברגל. שנאמר ויאמר אליה מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת וגו'.

ג) גי' רש"י מכלל, ב) [כדיות הה.], ג) [ל"ל מקן וכ"ל ברכ מלפפ וכ"ק נג.], ד) [כ"ק נג. ע"ש], ה) גי' ע"י ולבסוף. ו) סוכה מ:, ז) [מוספפת דסנהדרין פי"ג], ח) [פרקה נג יד]. ט) [מיכה דמתי פ"ב ד:], י) [ערך ערב מ.], כ) [הלי' ד:], ל) [וכן פי' בערוך ע' קר מ'], מ) [וע"ע תוס' ברכות לב: ד"ה כל יתי' שמת קוה: וכ"כ קסר:].